

УДК 371

Г. МАТУКОВА

Криворізький економічний інститут КНЕУ імені Вадима Гетьмана

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВНЗ

У статті піднімаються питання формування професійної компетентності сучасного спеціаліста-економіста, підприємця, розвитку професійних якостей майбутніх управлінців в умовах вищої школи. Визначено ряд педагогічних умов, що мають сприяти розвитку професійної майстерності студентів; з'ясовано роль викладача в процесі професійної освіти; спроектовано систему професійної підготовки.

***Ключові слова:** професійна підготовка, професійні якості майбутніх управлінців, педагогічні умови, компетентна особистість.*

Постановка проблеми. Стратегічні завдання, що висуваються сьогодні суспільством перед освітою, вимоги до рівня професійної підготовки майбутніх спеціалістів вимагають визнання особистістю лідируючої ролі розвитку інтелектуального ресурсу протягом усього життя, необхідності саморозвитку й самовдосконалення в особистісній та професійній сфері. Ці та інші питання висвітлено в Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI ст.), відображено в основних принципах розвитку вищої освіти України у контексті Болонського процесу.

Процеси глобалізації, взаємозв'язки й взаємозалежність країн світу призвели до формування єдиного європейського освітнього простору, яке вимагає від системи освіти зорієнтованості на розвиток особистості майбутнього спеціаліста. Одним з важливих напрямів такого поступу є введення й оптимальне поєднання фронтальних, групових та індивідуальних форм організації навчального процесу у ВНЗ, а також новітніх освітніх технологій.

На думку академіка Н. Ничкало, стрімкий розвиток процесів глобалізації вимагає від освітян нових моделей і систем освіти, нетрадиційних підходів на основі інформаційних й телекомунікаційних новацій; переходу до глобального суспільства знань, де основним ресурсом має стати людський капітал, що перетворюється в стратегічний ресурс конкурентоспроможної країни [6, с. 31-36].

Аналіз публікацій. Проблема формування професійної компетентності сучасного спеціаліста-економіста, підприємця, розвиток професійних якостей майбутніх управлінців в умовах вищої школи турбує багатьох вітчизняних і європейських учених. У вітчизняній науці проблеми компетентісного підходу й розвитку професійної компетентності розглядаються в багатьох наукових публікаціях. Так, С. Гончаренко, І. Гушлевська, І. Зимня, В. Краєвський, В. Луговий, Н. Ничкало, І. Чемеріс та ін. досліджують сутність і зміст поняття «компетентності»; питання розробки й впровадження компетентісного підходу в зарубіжних країнах і їх адаптації до вітчизняних умов розглядають О. Овчарук, О. Пометун; Н.Авшенюк, Л. Паращенко, С. Трубачева вивчають компетентісний підхід у освітньому процесі; Н. Креденець здійснило історико-педагогічний аналіз професійної компетентності; М. Вачевським, Т. Григорчук вивчено професійну компетентність спеціалістів-маркетологів; С. Сисоєвою, І. Грушиною розглянуто чинники формування професійної компетентності; Л. Дибковою проаналізовано сутність професійної компетентності майбутніх економістів та ін.

Ученими зазначено сутність і зміст понять «компетентність» і «компетенції», досліджено набір провідних компетенцій майбутніх фахівців різних спеціальностей, проте все ще відкритим залишається питання структури особистісних якостей еконо-

містів, які дозволяють їм успішно здійснювати підприємницьку діяльність в умовах ринку.

Метою статті є аналіз підходів до вивчення проблеми розвитку компетентностей майбутніх спеціалістів економічного профілю до підприємницької діяльності.

Виклад основного матеріалу. Концепція компетентності стала однією з провідних педагогічних теорій сучасності європейських та вітчизняних дослідників. Н. Талізін зазначає, що система освіти може вважатись ефективною, коли результатом її діяльності буде компетентна особистість, яка володіє не тільки знаннями, професіоналізмом, високими моральними якостями, але й може діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи ці знання і беручи на себе відповідальність за дану діяльність. Метою сучасної освіти вважається виховання і розвиток компетентної особистості [4, с. 27].

Російський дослідник О. Булаєнко у своїх працях визначив ряд якостей, якими має володіти спеціаліст вищої категорії:

- ставлення до праці – працездатність, увага, творчий підхід;
- загальний стиль поведінки – старанність, самостійність, дотримання слова, авторитетність, активність й енергійність;
- розумові здібності – гнучкість, прозорливість, далекоглядність;
- адміністративно-організаційні – здатність сформувати позитивну трудову атмосферу, вміння керувати людьми, довести точку зору, запевнити;
- ставлення до людей – чесність, вихованість;
- ставлення до себе – вимогливість, здатність до самовдосконалення;
- професійні якості – відносно спеціальності та загальна культура;
- вміння – бачити основну проблему, працювати з літературою, пояснювати професійну задачу, планувати діяльність [1, с. 22].

Досліджуючи питання розвитку й формування компетентностей майбутніх спеціалістів, Л. Дибкова визначає складові професійної компетентності майбутніх економістів, серед них:

- компетенції у сфері економічної діяльності – економічне мислення, досвід практичної діяльності, опанування методами економічного аналізу й проектування, наявність системного уявлення про структуру й тенденції розвитку української й світової економіки, знання принципів прийняття управлінських рішень на мікро- й макrorівнях, формування особистої економічної позиції;
- компетенції в інших сферах професійної діяльності – система знань у галузі фінансів, маркетингу, аудиту, менеджменту, міжнародної економіки;
- інформаційна компетентність – здібність до пошуку необхідної інформації, застосування необхідних технологій, відповідних програм;
- комунікативна компетенція – знання ділового етикету, толерантність, ефективна групова взаємодія, позитивна установка до себе й до оточуючих.

Компетентність дослідником визначається як якість сфери самовизначення й саморегуляції – адекватна особиста оцінка, впевненість у собі, самоконтроль, самоефективність, безперервна освіта протягом усього життя [2, с. 29].

Із вищезазначеною точкою зору погоджуються більшість вітчизняних дослідників, які підкреслюють, що компетентність є інтегрованою якісною характеристикою особистості. Результативний же її блок має формуватися через досвід, знання, ставлення; при цьому компетентність побудована на комбінації відповідних пізнавальних відносин й практичних навичок, емоцій, поведінкових компонентів, усього того, що можна мобілізувати для активної діяльності [5, с. 93].

Зміни в розвитку економічних процесів, виникнення різних форм власності й нових економічних зв'язків, розвинута інфраструктура сучасної економічної системи потребують від фахівця-економіста й підприємця фундаментальної, комплексної, економічної освіти і висувають ряд вимог до набору його компетентностей. Сучасна освіта економіста-підприємця має бути спрямована на певні напрями професійної підготовки:

- здобуття здатності до управління персоналом через курс «Основи менеджменту»;
- набуття знань і вмінь прорахувати ризики – засвоєння основ ризикології;
- уміння враховувати й правильно використовувати технологію виробництва, вести розрахунки відносно використання виробничих ресурсів – планування й контроль на виробництві;
- набуття навичок проектування й аналізу підприємницької діяльності – засвоєння знань базових основ проектного аналізу,
- розвиток навичок майбутнього економіста-новатора – курси економіки та організації інноваційної діяльності;
- уміння проектувати й формувати пакет необхідних документів – опанування основами обґрунтування й експертизи бізнес-проектів, курси підприємництва та бізнес-культури;
- уміння формувати систему й започаткувати роботу декількох підприємств – знання з економіки та організації діяльності об'єднань підприємств та ін.

Опанування зазначеними якостями відбувається сьогодні в умовах кредитно-модульної системи навчання. У ній студент із пасивного слухача перетворюється на активного учасника всього освітнього процесу, на студента-новатора, студента-дослідника. Кредитно-модульна система спрямована на формування й розвиток методологічної культури, тому роль викладача в системі такого навчання полягає в умовивуванні студентів до активної пізнавальної, наукової, дослідницької діяльності. Функціями викладача в процесі такої професійної освіти є діагностична, консультаційна, інформаційна, що дозволяють йому формувати майбутнього фахівця, здатного не лише на репродуктивне відтворення знань, а й на дослідження в галузі виробничого процесу, спроможного до вирішення широкого спектру виробничих ситуацій. При такому підході студент має вчитися в особливому «особистому й індивідуальному» темпі, формувати знання й розвивати свій інтелект на межі багатьох спеціальних курсів.

Тому, досліджуючи проблему розвитку компетентностей у майбутніх фахівців економічного профілю до підприємницької діяльності, готуючи їх до роботи в умовах економічного ринку, можна визначити ряд педагогічних умов, що сприяють розвитку їх професійної майстерності, серед них:

- професійна спрямованість навчального процесу;
- професійна майстерність й досвід суб'єктів освітнього процесу;
- діагностика якості знань студентів;
- урахування індивідуальних особливостей студентів, що потребує вивчення персонального рівня знань і навичок, індивідуальний і диференційований підхід до кожного студента.

Кредитно-модульна система висуває високі вимоги до особистісних якостей викладача. Йому мають бути притаманні інноваційний характер мислення, готовність до постійних змін, спілкування у різних умовах для розкриття свого творчого потенціалу й потенціалу майбутніх фахівців.

Розвиток професійної компетентності майбутнього економіста, підприємця залежить від якості методичної роботи викладача (рівня розробки модулів за спеціальностями, формування індивідуальних планів студентів, кейсів, комплексів завдань виробничого характеру, методик проведення практичних, самостійних, індивідуальних робіт, консультацій, електронних версій навчально-методичного забезпечення, складання індивідуальних графіків студентів).

У ході дослідження проблеми розвитку професійних компетентностей у майбутніх економістів нами було запропоновано комплекс заходів (для студентів IV курсу, спеціальності «економіка підприємства»), а саме:

- 1) система кейсів, що включали тести й ситуації виробничого характеру;
- 2) комплекс ділових ігор, спрямованих на формування знань й практичних навичок із сфери підприємництва й бізнес-культури;
- 3) позааудиторна програма «Я-підприємець», яка містила два модулі (10 год. лекцій, 10 год. практичних занять, 6 год. у «WEB-школі підприємництва»);

4) тест-контроль результатів позааудиторних заходів й програми з розвитку підприємницьких компетентностей майбутніх фахівців.

Проведене анкетування дало змогу визначити уявлення студентів щодо суспільного життя, цінностей, які впливають на формування світогляду майбутнього фахівця (рис. 1.).

При проведенні комплексу заходів нами було визначено, що майбутнім фахівцям необхідно розвивати: здібності, пов'язані з проєктивною діяльністю – вміння часто змінювати ситуацію, залежно до значущості факторів, враховувати й прораховувати ризики, прогнозувати їх розвиток; комунікативні здібності, що впливають на взаємовідносини в колективі з колегами й партнерами по підприємницькій діяльності – здатність «згладжувати» конфліктні ситуації, вміння переконувати й доводити свою точку зору; здібності до облікової й аудиторської діяльності – вміння бачити «весь процес» і свій внесок досягнень, здатність економічно-доцільно спроектувати розвиток «подій»; організаторські здібності – вміння залучати колег і співробітників до колективної праці, використовувати колективний досвід; здібності щодо аналізу праці міжнародних підприємницьких систем – впроваджувати креативний досвід роботи, вміння моделювати структури управління й окремих підрозділів, аналітично-інформаційні здатності щодо розробки загальної й специфічно-функціональної стратегії підприємства (фірми).

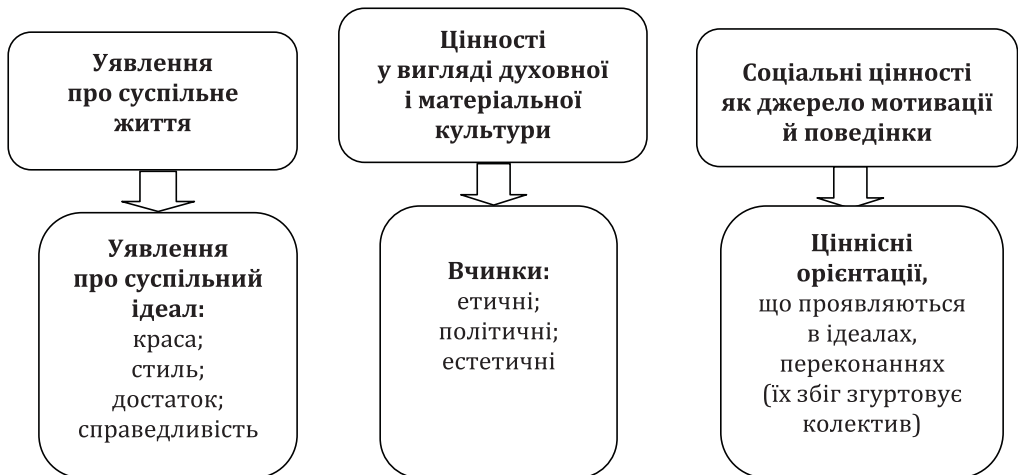

Рис. 1. Фактори впливу на формування світогляду майбутніх фахівців

Було визначено, що в період проведення програми «Я-підприємець» значний відсоток студентів змінили свою точку зору щодо систематичної праці над собою, постійного вдосконалення, формування особистої економічної позиції.

У процесі практичної діяльності було використано в поєднанні розмаїття методів мотивації майбутніх фахівців: ігровий метод; метод дослідницької мотивації; конструкторський метод; метод клубної мотивації; метод адміністративної мотивації.

У процесі проведення практичних занять було визначено, що 46% студентів сподобалося, коли у ході вирішення завдання викладач звертався до них особисто, часто використовував похвальне слово, апелював до престижності й честолюбства; 34% вважають, що викладачеві необхідно частіше урізноманітнювати емоційні та раціональні чинники стимулювання, 20% студентів переконані, що в процесі занять слід уникати монотонності, варто звертатися до гумору, використовувати активні методи навчання.

Проведений аналіз факторів, що впливають на ефективність розвитку професійної компетентності майбутніх економістів, управлінців сфери підприємництва, дав

можливість виокремити найважливіші серед них. З'ясовано, що при позитивній взаємодії викладача, максимальній активній співпраці у студентській групі утворюється середовище довіри й взаєморозуміння, в рамках якого відбувається становлення професійний цінностей студентів. У результаті їх можна коригувати і спрямовувати.

При цьому викладач може орієнтуватися на наступні ознаки рівнів розвитку компетентностей студента: задовільний рівень, коли студент вважає, що результат діяльності на 80% може залежати від зовнішніх факторів, випадку; високий рівень, коли студент вважає, що на результат його діяльності мають впливати якість освіти, вчасне дослідження ситуації, комплекс особистих якостей (наполегливості, старанності, активності, позитивного ставлення тощо).

Викладачеві, у свою чергу, такий підхід надасть можливість підібрати необхідні педагогічні методики для підвищення ефективності навчальної діяльності відносно розвитку компетентностей майбутніх фахівців.

Висновки. Освіта економіста-підприємця має бути спрямована на розвиток навичок у сфері: управління персоналом; основ ризикології; технології виробництва, планування виробництва; набуття навичок проектування й аналізу підприємницької діяльності, основ інноваційної діяльності, навичок проектування й формування пакетів необхідних документів, економіки та організації діяльності об'єднань підприємств та ін.

Кредитно-модульна структура освіти забезпечує розвиток студента-новатора, студента-дослідника й сприяє розвитку компетентностей молодих спеціалістів, однак при цьому вимагає детальної розробки системи навчально-методичного забезпечення з урахуванням індивідуальних особливостей студентів. Кредитно-модульна система спрямована на формування й розвиток методологічної культури майбутнього фахівця й роль викладача в системі такого навчання полягає в умотивуванні студентів до активної пізнавальної, наукової, дослідницької діяльності. При такій системі освіти студент має вчитися в особливому темпі. Професійна спрямованість навчання має забезпечувати: систематичну діагностику знань студентів, врахування індивідуальних якостей майбутніх фахівців, високу професійну майстерність викладацького складу. Система професійного навчання передбачає наявність високих вимог до особистісних якостей викладача, інноваційний характер мислення, готовність до постійних змін, спілкування в різних умовах для розкриття свого творчого потенціалу й потенціалу майбутніх фахівців. Ці та інші вимоги повинні реалізовуватися у спеціально побудованих системах професійної підготовки, що забезпечують комплексний вплив на становлення і розвиток провідних професійних компетентностей.

Список використаних джерел

1. Булавенко О. А. *Сущностные характеристики профессиональной компетентности* / О. А. Булавенко // *образовательные технологии.* - 2005. - №2. - С 17-22.
2. Дибкова Л. М. *Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів: дис. канд. пед. наук: 13.00.04.* / Людмила Миколаївна Дибкова. - К, 2006. - 224с.
3. Ничкало Н. Г. *Праця й професійний розвиток особистості: міждисциплінарний аспект* / Н. Г. Ничкало // *Професійне становлення особистості: проблеми й перспективи : Матер. V між нар. наук.-практ. конф. (22-24 жовтня 2009р.).* - Хмельницький, 2009. - С. 31-36.
4. Талызина Н. Ф. *Управление процессом усвоения знаний* / Нина Федоровна Талызина. - М. : МГУ, 1975. - 343с.
5. Тупчії А. *Професійна компетентність сучасного фахівця з бухгалтерського обліку* / А. Тупчії // *Імідж сучасного педагога.* - 2005. - №1-2. - С. 42-44
6. Якса Н. В. *Социально-педагогический словарь* / Н. В. Якса. - Житомир: Издательство ЖГУ им. И. Франко, 2007. - 192с.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2012

Матукова А.

Криворожский экономический институт КНЭУ имени Вадима Гетьмана, Украина

**РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ
К ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УСЛОВИЯХ ВУЗА**

В статье поднимаются вопросы формирования профессиональной компетентности современного специалиста-экономиста, предпринимателя, развития профессиональных качеств будущих управленцев в условиях высшей школы. Определен ряд педагогических условий, которые должны оказывать содействие развитию профессионального мастерства студентов; выяснена роль преподавателя в процессе профессионального образования; спроектирована система профессиональной подготовки.

***Ключевые слова:** профессиональная подготовка, профессиональные качества будущих управленцев, педагогические условия, компетентная личность.*

Matukova G.

Krivoy Rog Economic Institute V. Hetman Kyiv National Economic University, Ukraine

**FUTURE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF SPECIALISTS TO
DOING BUSINESS IN HIGH SCHOOL**

In article questions of formation of professional competence of the modern expert-economist, the businessman, development of professional qualities of the future managers in the conditions of the higher school are brought up. A number of pedagogical conditions which should assist development of professional skill of students is defined; the role of the teacher in the course of vocational training is found out; the vocational training system is designed.

***Keywords:** vocational training, professional qualities of the future managers, the pedagogical conditions, the competent person.*